

บทที่ ๖

สรุป

พัฒนาการของเมืองในแอ่งสกลนคร ระหว่าง พ.ศ.๒๓๓๑ ถึง ๒๔๓๖ เป็นความเปลี่ยนแปลงของเมืองตั้งแต่หลังเหตุการณ์สงครามเจ้าอนุวงศ์จนถึงการครอบครองดินแดนลาวฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงของอาณานิคมฝรั่งเศส ซึ่งเป็นช่วงเวลา que เมืองหนองคายมีบทบาทและสถานภาพเป็นเมืองศูนย์กลางของกลุ่มเมืองบริเวณนี้แทนเมืองเวียงจันทน์ สถานการณ์ดังกล่าวบ่งชี้ได้ว่า อิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจของราชสำนักสยามได้แพร่ขยายเข้ามาในแอ่งสกลนครมากขึ้น โดยผ่านเมืองตัวแทนคือเมืองหนองคาย

เมืองหนองคายได้รับการแต่งตั้งขึ้นมาเพื่อให้มีบทบาททางการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจเป็นสำคัญ บทบาททางการเมืองการปกครองนั้นเป็นศูนย์บัญชาการกำกับดูแลหัวเมืองลาวฝ่ายตะวันออกในเขตอำนาจเดิมของเวียงจันทน์ ทั้งเมืองในแอ่งสกลนครและเมืองทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงบริเวณแคว้นพวน ส่วนในทางเศรษฐกิจนั้นเมืองหนองคายสามารถสืบทอดบทบาทความเป็นตลาดหรือเมืองศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนและการค้าขายต่อจากเวียงจันทน์ เพราะตั้งอยู่บนทำเลเดียวกันแต่คนละฟากของแม่น้ำเท่านั้น ซึ่งบทบาทดังกล่าวมีพื้นฐานมาตั้งแต่สมัยอาณาจักรล้านช้างแล้ว แต่สิ่งที่เมืองศูนย์กลางแห่งนี้มีเพิ่มเติมจากเมืองศูนย์กลางล้านช้างเวียงจันทน์เดิมคือความสัมพันธ์กับสยามแบบโดยตรงเป็นเมืองเอกของหัวเมืองขึ้นนอกไม่ใช่เมืองประเทศราช ทำให้เมืองหนองคายสามารถขยายเครือข่ายทางเศรษฐกิจกว้างไกลออกไปได้ถึงฝั่งทะเลของสยามบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยา ในขณะที่เดียวกันเมืองในแอ่งสกลนครก็ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองการปกครองของส่วนกลางสยามมากขึ้นด้วย

เหตุการณ์สำคัญที่ส่งผลต่อการก่อตัวของเมืองอีกครั้งภายหลังสงครามเจ้าอนุวงศ์ คือ การอพยพของผู้คนจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงเข้ามาตั้งถิ่นฐาน และมีปัจจัยของพื้นที่ท้องที่ร่วมด้วย ได้แก่ ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากร การพัฒนาทางเทคโนโลยี ภูมิหลังของเมือง พื้นฐานทางวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองการปกครอง สังคม และเศรษฐกิจ รวมทั้งความสัมพันธ์กับบริบทภายนอก การอพยพของผู้คนครั้งนี้ทำให้มีชุมชนเกิดใหม่จำนวนมากขึ้นในพื้นที่แอ่งสกลนครด้วย ผู้คนเหล่านั้นมีความหลากหลายทางกลุ่มชาติพันธุ์ นอกจากกลุ่มไท-ลาวแล้วยังประกอบไปด้วย กลุ่มผู้ไท กลุ่มญ้อ กลุ่มขี้ย กลุ่มไส้ กลุ่มกะเลิง กลุ่มแตก และช่ากลุ่ม

ต่างๆ ซึ่งมีถิ่นฐานเดิมอยู่บริเวณแคว้นพวน เมืองคำเกิด-คำม่วน เมืองมหาชัยกองแก้ว เมืองพิน เมืองนอง เมืองตะโปน เมืองกะป๋อง เมืองผาบ้ง เมืองวังมด เมืองแสก เมืองคำอ้อ เมืองสองคอน ดอนดง เป็นต้น

การอพยพของผู้คนครั้งสำคัญดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับการเมืองและเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นนโยบายของราชสำนักสยามต่อหัวเมืองลาวล้านช้างภายหลังเหตุการณ์สงครามเจ้าอนุวงศ์ และเป็นช่วงเวลาสงครามระหว่างสยามกับเวียดนาม กล่าวคือ เป็นการตัดกำลังคนไม่ให้ราชสำนักเวียงจันทน์ฟื้นตัวหรือเป็นภัยต่อสยามได้อีก และลดจำนวนผู้คนบริเวณฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงปาก ตะวันออกที่ติดกับเขตแดนเวียดนามลงเพื่อไม่ให้เป็นกำลังช่องสุ่มแก่กองทัพเวียดนามที่กำลัง เฝ้ารักษาปากกองทัพสยามในขณะนั้น นอกจากนี้กำลังคนยังเป็นพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่สำคัญ ของเมือง เพราะเป็นแรงงานการผลิต เกษตรกรรม อุตสาหกรรมในครัวเรือน การหาของป่าและ ร่อนทองเพื่อส่งเป็นส่วย เป็นต้น

เมืองในแอ่งสกลนครในเวลานี้จึงเป็นการควบคุมผู้คนให้รวมตัวกันอยู่ตามแหล่ง ทรัพยากรในพื้นที่ เพื่อทำการผลิตและเป็นกำลังคนให้แก่ราชสำนักสยาม ราชสำนักสยามปกครอง เมืองหรือควบคุมพื้นที่นี้ด้วยการควบคุมกำลังคนและการประเมินผลผลิตหรือรายได้ทางเศรษฐกิจ ที่จะได้รับ โดยมีระบบส่วยเป็นสื่อความสัมพันธ์กับส่วนกลาง อย่างไรก็ตาม เมืองยังมีองค์ประกอบ อื่นๆ ด้วย ซึ่งเป็นพื้นฐานของชุมชนท้องถิ่นและสืบทอดมาจากสมัยล้านช้าง ได้แก่ โครงสร้างทาง สังคมและวัฒนธรรม ทั้งวัฒนธรรมลาวเวียงและกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ซึ่งรวมกลุ่มกันภายใต้สังคม และวัฒนธรรมล้านช้างและพุทธเถรวาท ในเมืองนอกจากจะมีสถาบันทางการเมืองการปกครอง คือเจ้าเมืองกรมการเพื่อควบคุมกำลังคนและผลผลิตในรูปของส่วยแล้ว เมืองยังมีตลาดสำหรับการ แลกเปลี่ยนค้าขาย และมีศาสนสถานซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวเมืองเป็นที่พบปะแลกเปลี่ยน ของผู้คนตามวิถีของท้องถิ่นอีกด้วย

ความสัมพันธ์กับราชสำนักสยามบนเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและการเมือง นอกจากนี้ เมืองหนองคายที่สยามแต่งตั้งแล้ว เมืองอื่นๆ ในบริเวณนี้ต่างขึ้นตรงกับราชสำนักสยามด้วย โดยเฉพาะเมืองศูนย์กลางของกลุ่มเมืองและเมืองที่มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์และเศรษฐกิจ เช่น เมืองนครพนม เมืองท่าอุเทน เมืองไชยบุรี เป็นต้น ความสัมพันธ์แบบใกล้ชิดดังกล่าวทำให้ราช สำนักสยามมีอิทธิพลและบทบาทสำคัญในการกำหนดแนวทางพัฒนาการเมืองในช่วงนี้ ตั้งแต่ การอพยพผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐาน การรับรองสถานภาพความเป็นเมือง และการเติบโตขยายตัวของ เมือง

การขยายตัวของวิถีเศรษฐกิจแบบตลาดเสรีที่เกิดขึ้นพร้อมกับการปรับเปลี่ยนนโยบายทางเศรษฐกิจของส่วนกลางสยามจากการทำสนธิสัญญาทางการค้ากับชาติตะวันตกและการแพร่ขยายของลัทธิอาณานิคม ส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของเมืองในแอ่งสกลนครด้วย โดยเฉพาะในความสัมพันธ์กับราชสำนักสยาม กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงเรื่องการค้าที่พัฒนาจากของป่ามาเป็นผลผลิตจากฝีมือแรงงานหรือการผลิตทั้งเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมในครัวเรือน การเก็บเงินแทนส่วยเร็วหรือความต้องการควายจำนวนมากเพื่อทำการผลิตในที่ราบลุ่มเจ้าพระยา เป็นต้น การเข้ามาควบคุมกำลังคนด้วยการสั๊กเลกและทำสำมะโนครัวเพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องจำนวนแรงงานและรายได้จากส่วย เพื่อทราบข้อมูลและควบคุมประชากรของเมืองที่เพิ่มขึ้น เช่น การสั๊กเลกครั้งใหญ่เมื่อ พ.ศ.๒๔๐๒-๒๔๐๗ เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการดำเนินมาตรการต่างๆ ของสยามเป็นการตอบสนองต่อวิถีเศรษฐกิจแบบตลาดที่กำลังขยายตัวนั่นเอง

นอกจากนี้การค้าขายและการแลกเปลี่ยนที่ขยายตัวมากขึ้นทั้งจากส่วนกลางสยามและในเขตอาณานิคมของอังกฤษและฝรั่งเศสในขณะนั้น ล้วนส่งผลต่อการพัฒนาเติบโตของเมืองในแอ่งสกลนคร ซึ่งอาศัยพื้นฐานการเป็นชุมชนทางการแลกเปลี่ยนและการค้าหรือเป็นตลาดของเมืองในบริเวณนี้เป็นปัจจัยสนับสนุน มีการไหลเวียนเข้าออกของสินค้าทั้งจากเขตสยามและอาณานิคมอังกฤษในพม่า สิงคโปร์ และเขตอาณานิคมฝรั่งเศสในลาวและเวียดนาม (ดูเนื้อหาบทที่ ๔) จะเห็นได้จากสินค้าที่วางขายในตลาดของเมืองหนองคายและเมืองบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงอื่นๆ สถานการณ์ดังกล่าวทำให้เมืองในแอ่งสกลนครขยายตัวเติบโตมีความสำคัญมากขึ้นทั้งทางการเมืองและเศรษฐกิจ เมื่อเหตุการณ์ทางการเมืองของภูมิภาคลุ่มน้ำโขงหรือคาบสมุทรมอินโดจีนเปลี่ยนแปลงไปในต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ทำให้ราชสำนักสยามตระหนักถึงความสำคัญของพื้นที่นี้และดำเนินการปรับปรุงวิธีการควบคุมกลุ่มเมืองด้วยการปฏิรูปการปกครองเป็นระบบมณฑลเทศาภิบาลในเวลาต่อมา

กล่าวได้ว่าเมืองในแอ่งสกลนครในช่วงเวลานี้ได้เปลี่ยนแปลงจากกลุ่มเมืองในเขตอาณาจักรล้านช้างเวียงจันทน์เข้าสู่การเป็นส่วนหนึ่งของอาณาจักรสยาม ระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๗๑-๒๔๓๖ ราชสำนักสยามเข้ามาปกครองเมืองและพื้นที่บริเวณนี้ด้วยการควบคุมกำลังคนและการตรวจสอบผลประโยชน์หรือรายได้ทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ โดยอาศัยระบบส่วยซึ่งเป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างราชสำนักกับผู้ปกครองท้องถิ่นทั้งทางการเมืองการปกครองและเศรษฐกิจ เมื่อเวลาผ่านไปรูปแบบของความสัมพันธ์เริ่มไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ราชสำนักสยามจึงเข้ามาปรับปรุงและปฏิรูปการปกครองในที่สุด

ข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้เป็นความพยายามศึกษาความเปลี่ยนแปลงของเมืองในระดับกลุ่มเมืองในพื้นที่แอ่งสกลนคร เพื่อให้เห็นพัฒนาการของเมืองในระดับพื้นที่ท้องถิ่นที่เป็นเขตทางภูมิศาสตร์ เช่น แอ่ง หรือลุ่มน้ำ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการตั้งถิ่นฐานเกิดชุมชนและมีความสัมพันธ์กันในเขตพื้นที่ อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้มีข้อจำกัดคือหน่วยของพื้นที่แอ่งสกลนครมีอาณาบริเวณกว้างขวางและมีกลุ่มเมืองหลายกลุ่ม ทำให้ไม่สามารถศึกษาในรายละเอียดของเมืองแต่ละเมืองได้มากนัก จึงเน้นเฉพาะเมืองศูนย์กลางของกลุ่มเมืองแต่ละกลุ่มและเมืองสำคัญเท่านั้น ซึ่งจากลักษณะความสัมพันธ์การรวมกลุ่มของเมืองทำให้สามารถทราบถึงพัฒนาการของเมืองในแอ่งสกลนครในช่วงเวลานี้ได้ระดับหนึ่ง หากมีการศึกษาเจาะจงในเมืองแต่ละเมืองหรือแต่ละกลุ่มเมืองในพื้นที่เดียวกันนี้หรือพื้นที่อื่น จะเป็นแนวทางการศึกษาที่น่าสนใจต่อไป

นอกจากนี้การศึกษาเรื่องของเมือง โดยเฉพาะประวัติศาสตร์เมือง เป็นการพิจารณาองค์ประกอบทุกด้านที่เกี่ยวข้อง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องรวบรวมข้อมูลและนำใช้วิธีการหรือองค์ความรู้จากศาสตร์สาขาต่างๆ เพื่อช่วยให้สามารถวิเคราะห์ปัญหาของเมืองได้อย่างรอบด้านมากที่สุด วิธีการทางประวัติศาสตร์สามารถเป็นแนวทางการศึกษาที่มีประสิทธิภาพและน่าสนใจได้ ผู้ศึกษาต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจทั้งวิธีการทางประวัติศาสตร์และศาสตร์สาขาอื่นให้ถ่องแท้ เพื่อที่จะสามารถศึกษาปัญหาของเมืองให้เป็นแบบสหวิทยาการ